

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTIC OF THE CRIMES IN TOURISM BUSINESS SPHERE

Нестерова І.А.,

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
факультету європейського права та правознавства
Ужгородського національного університету*

У даній статті автор визначає місце туристичного бізнесу як об'єкту злочинних діянь та сфери вчинення злочинів; аналізує фактори, методи і превентивні заходи боротьби зі злочинністю у сфері надання туристичних послуг.

Ключові слова: туристичний бізнес, обман, зловживання довірою, шахрайські дії, кримінальні схеми, торгівля людьми.

В данной статье автор определяет место туристического бизнеса как объекта преступных деяний и сферы преступлений; анализирует факторы, методы и превентивные меры борьбы с преступностью в сфере предоставления туристических услуг.

Ключевые слова: туристический бизнес, обман, злоупотребление доверием, мошеннические действия, криминальные схемы, торговля людьми.

The author of this article defines the place of tourism as the object of criminal acts; analyzes some factors, methods and some measures of crime preventing in the tourist business.

Key words: trickery, tourist business, criminal scheme, criminal activity, the basic factors legislation, strategy of tourist sphere de-shadowing, trickery.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Туристичний бізнес є одним надзвичайно динамічних напрямків підприємницької діяльності в світі і Україні. Але на даний час, коли Україна знаходиться в умовах кризи, злочинність набула значного поширення. Не обминула вона і сферу туризму. На сьогоднішній день існуючої процедури контролю за діяльністю туристичних фірм та агентств з боку державних, правоохоронних та контролюючих органів недостатньо для припинення їх злочинної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження злочинності у різних сферах життя підтверджують численні дослідження науковців в цій галузі. Це такі українські і зарубіжні вчені, як: Антонян Ю. М., Герцензон А. А., Гришаєв П. І., Данышин І. Н., Джужа О. М., Іващенко В. О., Орловська Н. А., Удалова О. Ю., Колеснікова С. В., Надьон

О., Пищуліна О., Гуторова Н., Голод С. І., Сташиш В. В., Сахаров А. Б., Трайнін А. Н., Панов В. П., Хавронюк М. та ін. Але місце туристичного бізнесу у кримінальній схемі злочинних діянь недостатньо вивчено та досліджено.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому метою дослідження є визначення місця туристичного бізнесу як об'єкту злочинних діянь та сфери вчинення злочинів, визначення чинників, методів і попереджувальних заходів боротьби зі злочинністю в сфері надання туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сфері туристичної діяльності до злочинних проявів можна віднести: тіньовий капіталооборот; шахрайство; фінансові операції, спрямовані на ухилення від оподаткування (неофіційне надання приміщень у користуванні туристів, інші послуги);

корупція; підставні турфірми українських резидентів за кордоном; псевдобанкрутство; хабарництво; тіньова зайнятість та ін. [1, с. 141].

Аналіз української та зарубіжної правозастосовчої практики свідчить про те, що серед злочинів, вчинених по відношенню до туристів, можна виділити: насильницькі дії (вбивство, умисне заподіяння шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, побой, катування, погроза вбивством або заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю), зараження ВІЛ-інфекціями, торгівля людьми (особливо жінками та дітьми), крадіжки, грабежі, розбої, шахрайство (в тому числі й шахрайство в сфері страхового туристичного ринку), вимагання, заподіяння шкоди здоров'ю туристів, у тому числі з використанням наркотичних і психотропних засобів, гіпнозу, вчинення розпусних дій і насильницьких дій сексуального характеру, применшення (приниження) честі, гідності та доброго імені туристів (наклеп, образа), незаконне розповсюдження персональних даних туристів, порушення недоторканності приватного життя туриста та ін.

Чому так часто жертвами злочинних діянь стають туристи? Основними чинниками, які сприяють тому, що туристи під час відпочинку стають зручною мішенню для злочинців, є:

- наявність у туристів великих сум грошей, а також інших матеріальних цінностей (дорогоцінні речі, дороге обладнання (фото – і відеокамери та ін.);
- прагнення до нових вражень і бажання йти на ризик заради цього, а як наслідок – втрата пильності, концентрації уваги і неадекватність реакцій на потенційні і (або) реально виникаючі загрози особистої безпеки;
- в певних випадках негативне ставлення до туристів з боку місцевого населення;
- небажання туристів повідомляти в компетентні органи країни (місця) тимчасового перебування про вчинені стосовно них злочини, щоб не вплутуватися в складні юридичні процедури, які можуть перешкодити або відстрочити їх повернення на батьківщину або створити інші проблеми.

Чисельні дослідження доводять, що злочини найчастіше відбуваються в місцях, де одночасно наявні потенційні жертви, потенційні злочинці і сприятлива для злочину обстановка. Прикладом цього можуть бути:

- 1) місця масового скупчення туристів: пасажирські термінали в аеропортах, морських портах, залізницях, метрополітенах, транзитні зони або автобусні лінії між терміналами та центрами міст; великі торгові центри, пляжі; місця проживання туристів (готелі, мотелі, кемпінги);
- 2) місця підвищеної кримінальної небезпеки (місця компактного проживання бідного і (або) безробітного населення, великі індустріальні райони);
- 3) місця, де панує атмосфера пригод і заборонених задовольень (нічні клуби, окремі об'єкти розваг), знижений рівень контролю з боку правоохоронних органів, де туристи швидше можуть опинитися на самоті і в абсолютно незнайомій обстановці [2, с. 27].

Проаналізуємо деякі злочинні прояви в сфері туристичного бізнесу України. Правозастосовча практи-

ка свідчить, що найбільшого поширення у сфері надання туристичних послуг набуло шахрайство (деякі дослідники називають такі дії туристичними аферами) [3]. Існують різноманітні способи шахрайства в сфері туристичної діяльності. В арсеналі туристичних компаній є чимало способів залучення потенційних покупців, на жаль, не завжди чесних по відношенню до самого туриста. В сфері туристичного бізнесу працює багато шахраїв, які наживаються на недосвідчених громадянах. Існує декілька схем, за якими частіше всього працюють аферисти (звісно, ми не говоримо про достойні та порядні туристичні компанії). Більш за все це стосується відносин між туроператором і турагентством та туроператором і споживачем.

Як правило, більшість «кидків» в туризмі відбувається напередодні літнього сезону, коли навіть у середнього туроператора накопичуються великі суми грошей, отриманих від туристів, але ще не перерахованих закордонним партнерам, готелям й авіакомпаніям [4, с. 27]. Турагентство починає активно бронювати для своїх туристів тури, проте з оплатою не поспішає. Туроператорові від цього агентства почали активно надходити заявки, причому оплату підтверджується копіями банківських «платіжок». Враховуючи давні партнерські стосунки з цією компанією, а також солідність мережі, оператор, не чекаючи надходження грошей, оформляв туристам всі необхідні для туру документи і відправляв в «подорож». Проте після декількох тижнів очікування туроператор наполягає терміново сплатити борг. У відповідь фірма почала надсилати гарантійні листи і завіряти, що гроші скоро надійдуть на рахунок туроператора. Туроператор запитав свій банк про причини таких великих затримок з переказом грошей.

Що стосується нашої країни, то найгучніший скандал був у 2006 році, коли турфірма «Брама» збрала з туристів 300 тис. євро за поїздку на чемпіонат світу з футболу, але ніхто нікуди не поїхав. І крім власне факту шахрайства саме винятковий вид туроператорської діяльності став однією з підстав для порушення кримінальної справи, тому що кошти були перераховані на інші потреби.

Так назване «працевлаштування» через туристичні агентства – ще один спосіб шахрайства. Однією з основних причин поширення такого виду явища, є економічна криза, яка вибухнула в Україні після розпаду СРСР. Зупинилися підприємства, занепало сільське господарство і єдиним порятунком став закордон, куди і ринулись українські громадяни у пошуках порятунку. Неконтрольований потік заробітчан ринув на пошуки роботи, а тим часом, користаючи моментом, почали появлятися різного калібру та якості туристичні фірми та агентства (звичайно, ми не говоримо про солідні, добросовісні та достойні фірми). Так, наприклад, на Прикарпатті діють чимало турфірм, для яких туристична діяльність є тільки прикриттям для здійснення злочинних дій. Цей грошовитий бізнес базується на звичайному шахрайстві. Використовуючи складну економічну ситуацію, безробіття та недосконалість правового захисту громадян, нечисті на руку підприємці починають організовувати злочинний біз-

нес – вони пропонують роботу за кордоном, де громадяни зазнають жорстокої експлуатації, заробляють мізерні гроші для себе, але приносять величезний прибуток організаторам цього «бізнесу». Складова частина цієї злочинної діяльності – торгівля жінками (здебільш з метою сексуальної експлуатації). Під відпочинково-туристичними вивісками стали ховатися представники кримінальної сфери, що займаються постачанням дешевої робочої сили у будинки розпусти та інші нелегальні кубла [5, с. 62]. Шляхи вербування на роботу різноманітні. Торговці і сутенери, що займаються торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, розробили загальні методи вербування. Це можуть бути оголошення про працевлаштування за кордоном, запрошення знайомих, туристичні фірми, мережі посередників. Туристичні фірми, яких розвелось безліч – це потужний і налагоджений механізм імміграції та торгівлі людьми. Небезпека виїзду через туристичні фірми та агентства полягає у тому, що через них оформлюються туристичні візи, які не надають можливості легального працевлаштування. Відповідальності за долі громадян, які скористувалися їхніми послугами, туристичні агентства не несуть. Цілий ряд українських туристичних фірм займаються незаконним вивозом туристів, переважно, жінок, за кордон. Навіть склався стереотип, що чим фірми більші і відомі, тим більше у них різноманітних корумпованих зв'язків у посольствах, на митницях та безпосередньо із дилерами, які займаються працевлаштуванням. У листопаді 2009 року ГУБОЗ МВС України спільно з ФБР та спецагентами дипломатичної секретної служби США вдалося викрити злочинну схему виїзду українських громадян до Америки за офіційними візами, що добувалися шахрайським шляхом [6,с.8]. До складу транснаціонального угруповання входило понад 30 американських громадян та п'ятеро українців. Головною «вербувальницею» стала директорка київської туристичної компанії. Вона, користуючись зв'язками в американському консульстві, надавала підкупленим працівникам амбасаді фіктивні довідки претендентів на переїзд (про місце роботи, зарплату, наявність нерухомості, тощо). З простих українців вона ліпила «світил» науки, які нібито виїжджали на різні симпозіуми, конференції, курси, які проходили у США; займалась формуванням груп «учасників» так названих симпозіумів. Доля «псевдосимпозіумників» незавидна. Вони попадали в лапи так названої «американської сторони», скоріше за все, їх чекатиме депортація.

З погляду правової відповідальності, важливо вивчити й коло осіб, які займаються торгівлею людьми. Як правило, у цьому виді злочинів домінують кримінальні угруповання, які скоюють також інші злочини, зокрема пов'язані з наркотиками та зброєю, азартними іграми, відмиванням грошей, підробкою документів, бандитизмом, їм не складно перемістити жінок до іншої країни залежно від попиту. Свою діяльність злочинці побудують, спираючись на розвинену практику підкупу посадових осіб. Найважливішою умовою розширення діяльності сучасних работоргівців є корупція. Чиновники на керівних

посадах і на багатьох рівнях використовують свої повноваження для забезпечення захисту злочинної діяльності. Допомога корумпованих чиновників сприяла появі чисельних фірм, в тому числі і туристичних, які були лише прикриття для здійснення злочинної діяльності. Під впливом злочинних організацій корупція набуває форм блокування законодавства; правоохоронні органи й урядові чиновники стають більш корумпованими; кордони між державою та злочинними організаціями починають стиратися. За цих обставин дуже важко перешкоджати процвітанню корупції, одержанню незаконного прибутку. Такі випадки встановлені в ході розслідування кримінальних справ, порушених за фактами торгівлі людьми в Україні. Схожі тенденції спостерігаються й в інших країнах [7, с. 79].

Ще одна схема-так звані «туристичні клуби». Як правило, клієнтами клубу стають люди з високим рівнем достатку та потрапляють туди через знайомих. Членам клубу пропонують скласти договір на рік, згідно з яким, туристична фірма зобов'язується обслуговувати родину в межах членського внеску. Отже клієнти одноразово платять немале суму, щоб потім відпочивати круглий рік, коли забажається. Ще один нюанс – за те, що ви приведете до клубу своїх знайомих, вам надається бонус. Таким чином, будеться піраміда, перші члени якої, може й встигнуть відпочити один раз, але коли кількість клієнтів зросте разом з сумою внесків, фірма зникає.

Страшування туристів – також широке коло дії для злочинців. Кількість виданих туристам полісів зросла у півтора-два рази в порівнянні з минулим роком, кажуть у страхових компаніях. Але наявність поліса не завжди гарантує безоплатне лікування за кордоном. Туристи все частіше стикаються з випадками шахрайства як з боку працівників готелів, так й місцевих лікарів. Тенденція страхового туристичного ринку є такою, що більшою популярністю користуються самі дешеві страховки – це вигідно самим туристичним компаніям (такі обходяться українському туристові в 2 гривні за добу відпочинку; якщо мова йде про Туреччину або Єгипет, страхові виплати часто не перевищують 10 тис. у.є; країни шенгенської зони вимагають, щоб страхові виплати компанії склали мінімум 30тис.євро). Тому фахівці рекомендують вибирати більш дорогі страховки, щоб запобігти шахрайству (звичайний поліс містить, як правило, безліч винятків – наприклад, ушкодження, отримані під час занять спортом, отруєння, невідповідний вік та ін.). Фахівці рекомендують уважно читати текст страхового договору і пам'ятати, що страховка покриває тільки витрати на надання невідкладної допомоги, тривалого лікування за кордоном поліс не передбачає. Але тут можна відмітити випадки шахрайства й з боку туристів. Бували випадки шахрайства з боку туристів, коли вони намагались виїхати начебто в туристичну подорож на відпочинок, а по факту робили операції, які запланували заздалегідь.

Зустрічаються випадки, коли виявляється, що страхової компанії, яка видала страховий поліс, не існує. Тому варто зателефонувати за вказаним у поли

сі номером ще до поїздки і переконатися у тому, що він дійсний.

Почастішали випадки шахрайства зі сторони працівників готелів. Лікар, який працює в готелі, розповідає туристу, що його поліс не діє та відправляє до лікаря (за попередньою домовленістю), який лікує за готівку. Суми оплати за послуги можуть бути дуже великі і нема гарантії, що страхова компанія погодиться їх повернути.

Таким чином, проаналізувавши способи прояву злочинності в сфері туристичного бізнесу, ми маємо дати відповідь на питання: як її подолати?

Фахівці радять звертатися тільки у великі компанії, які, по-перше, точно не «кинуть», а по-друге – клієнт може бути впевнений, що у випадку якихось збоїв він отримає компенсацію. Якщо ви все-таки звернулись до невеликої туристичної фірми, звичайно, необхідно перш за все перевірити наявність відповідних дозволів, звернувши увагу на дату її видачі (відвертим шахрайством, як правило, займаються фірми-одноденки). Треба звернути увагу також на компетентність співробітників: як правило, шахраї набирають персонал по оголошенням і не витрачають час на його навчання. Необхідно поцікавитися про наявність договору з фірмою, яка вас цікавить. Якщо ви плануєте закордонну поїздку, не зайве поцікавитися, чи є вони організаторами або виступають у ролі посередників.

Соціальна природа злочинності вимагає системного підходу до протидії злочинам проти туристів, постійної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. Примітно, що в 71% країнах об'єкти та визначні пам'ятки, які відвідують туристи, забезпечуються охороною з боку спеціальної туристичної поліції або служби безпеки. У більш ніж половині таких країн ця служба є частиною державної або муніципальної поліції (Малайзія, Єгипет, Ізраїль та ін.) На туристичну поліцію крім протидії злочинності у сфері туризму (включаючи наркозлочинність) покладаються також функції охорони пам'яток культури, навколишнього середовища, надання туристам необхідної інформації, охорони місцевих етнічних груп та ін.

Так, наприклад, у Женеві туризм становить 2.5% валового внутрішнього продукту, а працює в цій області 24000 людей. До недавнього часу туризм тут розвивався дуже швидко, але різке зростання злочинності в Швейцарії відлякує іноземних туристів. У зв'язку з цим, деякі країни вирішили закрити тури в Швейцарію (наприклад, Китай). З метою захисту туристів, з 2008 року у Женеві почала працювати спеціальна служба (так названі «туристичні янголи»), в обов'язки якої входить супровод та забезпечення безпеки туристів.

В Україні така служба не існує. Тому було б доцільно створити спеціальні підрозділи туристичної міліції у всіх регіонах України, які в виконували функцію організації протидії злочинності у цієї сфері. На неї повинно покладатися організація безпеки туристів, контроль за проведенням екскурсій особами, які не мають на це спеціального дозволу. Туристичні «силовики» мали б відстежувати поселення

туристів у помешканнях приватників, які працюють без спеціального дозволу. Створення спецпідрозділу допомогло б раніше виявляти порушників і швидше притягувати їх до відповідальності. Водночас такі структури могли ділитися інформацією з податковими органами (в першу чергу, про необліковані доходи), міграційними службами (про нелегалів під видом туристів) та владою (про аварійний та архітектурний фонди). Але каральні дії, якщо вони не підкріплені комплексними заходами щодо створення сприятливого економічного середовища і поширення правової культури, не приносять ефекту.

Статистика говорить, що зростання кількості іноземних туристів в країні може призводити до зниження числа злочинів проти особистості, але сприяти зростанню злочинів проти власності громадян. Крім того, на думку вчених, у зв'язку з певним позитивним впливом в'їзного туризму на загальне зниження рівня злочинності, державним і муніципальним органам не слід зловживати обтяженням туристів і організацій туристської індустрії спеціальними податками (зборами), пов'язаними із забезпеченням особистої безпеки у сфері туризму. Витрати на це необхідно вишукувати з інших джерел. Заходи громадської безпеки у сфері туризму включають в себе заходи в області антикримінальної безпеки, протидії адміністративним правопорушенням у відношенні туристів, а також інші заходи, спрямовані на зміцнення законності і правопорядку в місці тимчасового перебування туристів.

Очевидно, що злочини відносно туристів завдають серйозного удару по іміджу і привабливості країни (місця) тимчасового перебування. Тому представляються цілком виправданими дії тих урядів, які в інтересах розвитку туризму встановлюють жорсткі юридичні санкції щодо правопорушників, які зазіхають на життя, здоров'я і майно туристів. Так, наприклад, в Бразилії представники влади Ріо-де-Жанейро, що курирують туристичну галузь, запропонували прийняти новий закон, згідно з яким максимальне покарання за злочини проти іноземців складе 15 років позбавлення волі, тоді як зараз згідно бразильському законодавству за грабіж можна отримати до 10 років незалежно від національності жертви [2, с. 30].

Необхідно зазначити позитивний внесок Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 року [8]. Цей законодавчий акт суттєво обновив і узагальнив понятійний апарат в фактично установив нові правила надання послуг у сфері туризму. У зв'язку з прийняттям цього закону зменшилась кількість ліцензованих турфірм; практично залишились тільки ті, які справді займаються туризмом і очікують прибутку від своєї діяльності. В новому законі з'явився поділ на туроператорів і тур агентів. Тільки туроператор отримав право розробляти тури, укладати договори із закордонними партнерами та пропонувати свій продукт на ринку, а турагенції стали просто посередниками у реалізації путівок. При цьому туроператорська діяльність є винятковою, тобто в уставі компанії передбачений

тільки цей вид підприємництва. Це обмеження не дозволяє використовувати кошти туристів з іншою метою, і як наслідок, обмежує шахрайські дії.

Причиною зменшення кількості турфірм є закріплення з 2004 року фінансове забезпечення відповідальності туроператорів та турагентів у вигляді гарантій банку чи іншої кредитної установи. Мінімальний розмір цього забезпечення для туроператорів – сума, еквівалентна 20 тис. євро; для турагентів – сума, еквівалентна не менше ніж 2000 євро. Як приклад, 3 тис. фірм, які до прийняття закону офіційно займалися діяльністю туроператорів, тільки 2,5 тис. надавали звіт про свою діяльність. Із них 100 фірм сплачувало 87% податків в бюджет, а із цих 100-10 сплачувало 70% податків.

Ми ідемо шляхом західних турфірм (такий же поділ на турагентів та туроператорів; за якість послуг несуть відповідальність туроператори), клієнти яких точно знають, що будь-яке шахрайство виключено, і, якщо виникають будь-які проблеми організацією трансферу, якістю послуг, то їм не тільки відшкоднують витрати, але й виплачують солідну матеріальну компенсацію. Все дуже просто: перш ніж приступити до роботи, кожен з туроператорів зобов'язаний покласти на депозит банку певну суму (100-150 тис. доларів), яку не має права чіпати-це гарантія того, що в разі чого фірмі буде чим розраховуватися з потерпілими клієнтами. Таким чином, можна сказати, що прийняття цього закону в значній мірі допомогло запобіганню правопорушень та деяких видів злочинів у цієї галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нестерова І. А. Щодо проблем формування дієвої програми детінізації відносин в сфері туристичного бізнесу / І. А. Нестерова // Підприємництво, господарство і право. Збірник статей – К. : ТОВ «Гарантія», 2010. – № 3 (171). – С. 139-142.
2. Писаревский Е. Л. Преступность в сфере туризма (криминологическая характеристика и меры предупреждения) / Е. Л. Писаревский // Российский следователь. – М. : Изд.группа «Юрист», 2011. – № 6. – С. 27-31.
3. Сеньків М., Шахраї під виглядом туроператорів / М. Сеньків [Електронний ресурс].- Режим доступу : http://mia.ifukrnet/versii/192003/versii_fakty.
4. Арбузов О. Депутати пропонують нові схеми обману туристів / О. Арбузов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.proua.com/accent/2007/04/20>.
5. Політова А. С. Боротьба з сексуальною експлуатацією жінок у світі та в Україні// Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України. Спеціальний випуск: У 2 ч. / А. С. Політова. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – Ч. 1. – С. 62-67.
6. Бедриковський В. «Українським паромом» до США могли потрапити убивці та терористи / В. Бедриковський // Іменем Закону: Громадсько-правовий тижневик. – 2009. – № 47. – С. 8.
7. Корж В. Окремі проблеми розслідування злочинів про торгівлю жінками, вчинених організованими транснаціональними групами / В. Корж // Право України. – 2001. – № 4. – С. 78-80.
8. Закон України «Про туризм» : за станом на 09.02.2012 // ВВР, 2012. – № 40. – Ст. 477 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

УДК 343.4